

החסיד שהביא את החסידות לפלשצניץ

זיכרונות מרת מארייטשא-באדנא פוטרפאס, אמו של המשפיע הרה"ח ר' מענדל ע"ה, על ראשיתה של החסידות בפלשצניץ וסביבתה וביחוד על דמותו החסידית הייחודית של סבה החסיד ר' יוסף קוגל ע"ה * פרסום ראשון

מוגש ע"י יהושע ד. לבנון

בקץ תשט"ז פנתה מערכת "קובץ ליובאוויטש" בבקשה לאניש, שירשמו את כל הידוע להם מגדולי החסידים שבמשפחתם ובעירם, אודות בני הכנסת החסידיים הזכורים להם, תיאור ההווי החסידי במקומם ועוד.

גם שאלונים מיוחדים הוכנו לצורך זה, ונשלחו לרבים מאניש ולכל דורש. הרשימות שהגיעו לכתובת המערכת ב"ת"ז 770 באו תחילה לידי הרב, ומכמה ציונים שרשם הרבי בגוף כתיב"ק על הטפסים, ניכר שעיקר בהם קודם שהעבירם למערכת הקובץ.

"קובץ ליובאוויטש" הפסיק את הופעתו בראשית שנת תשי"ז, ובארכיון המערכת נותר חומר שלא התפרסם. הגיעו לידנו שאלונים רבים מארכיון זה, ובעז"ה נפרסם מהם מפעם לפעם.

נפתח ברשימתה של מרת מאריאשא באדנא פוטרפאס ע"ה (אמו של הרה"ח המשפיע ר' מענדל פוטרפאס ע"ה), משום שהיא עוסקת בימי ראשית החסידות בפלשצניץ – נושא שנכתב עליו גם בגיליון הקודם של "כפר חב"ד", ברשימה אודות הרה"ח ר' אברהם חיים רוזנבום: "החסיד ששוחרר מבית-הסוהר להתועדות י"ט כסלו" (עמ' 36-44).

הזיכרונות נכתבו במקורם ביידיש ומובאים כאן בתרגום ללה"ק.

בכ"א סיוון תשט"ז חתמה הכותבת – בלונדון – את רשימתה זו, וביום ה' מנחם אב תשח"י נלקחה לבית עולמה. יהי זכרה ברוך.

"הירש הדבורה"

בשנת 1836 [תקצ"ו] התגורר בכפר קיסקורניע (ליד פלשצ'ניץ שבפלך מינסק) יהודי בשם ר' שלמה קוגל, שנקרא ר' שלמה קיסקורניער על שם מקומו, ולו בן בשם ר' הירש – למזון גדול – שהיה מכונה "הירש הדבורה" ("הירש דער ביי"), בגלל שהיה טרוד יומם ולילה בלימוד התורה.

אשתו של ר' הירש – מרת לאה – היתה ידועה בחכמה ובחסידותה, היא ניהלה את משק הבית ודאגה לפרנסה, ובעלה ישב והגה בתורה.

שלושה בנים היו להם: המבוגר שבהם הענדל (ושאודותיו לא נכתוב, שהרי הוא ידוע לכל)¹, השני יוסף, והצעיר גרשון². אנו נעסוק ביוסף שהיה סבי – אביה של אמי.

ברעיוני ניצב הסבא כמו חן, כפי שדמותו עלתה ונצטיירה בסיפוריה של אמי ע"ה ובפי הכל, על גדלותו, על מסירות-הנפש שלו עבור החסידות ועל מעשיו ופעולותיו הקיימים עד עצם היום הזה, כפי

**לשעבר לא הייתי מאמינה שהוא ומעשיו
הגדולים יוכלו אי-פעם להשתכח... כיום
משתוקקת אני שישאר משהו בכתובים
אודות סבי ז"ל, שבנוסף לחסידותו,
למדנותו ויראת-השמים שלו,
היה גם חכם גדול**

שאתאר להלן. ואף שחלפו כבר שמונים שנה מפטירתו, אבל שמו וזכרונו מאורעותיו חיים אצלי כאילו רק היום התרחשו.

– לשעבר לא הייתי מאמינה שהוא ומעשיו הגדולים יוכלו אי-פעם להשתכח... כיום משתוקקת אני שישאר משהו בכתובים אודות סבי ז"ל, שבנוסף לחסידותו, למדנותו ויראת-השמים שלו, היה גם חכם גדול. ואף שקשה לי מאוד להעלות את הזכרונות החיים הללו על הכתב, בכל זאת אשתדל לעשות זאת ככל יכולתי, למען ידעו צאצאיי את צור מחצבתם –

אחרי חתונתם התיישבו הסבא ור' הענדל במקומות שונים: הסבא בעיירה ביעלע, עיירה בת עשרים משפחות של אנשים משוטים עובדי אדמה, ור' הענדל בכפר קצילין הסמוך לביעלע.

בביעלע בנה הסבא בית-מדרש ומקוה, וכמדומני שהוא עצמו היה גם השוחט. אך עיקר עיסוקו היה בהרצת תורה לאנשי המקום ולילדיהם, ובחינוכם. כל עבודתו היתה נדרכה של החסידות, דרך שהיתה עדיין זרה וחדשה באותו אזור מיצער.

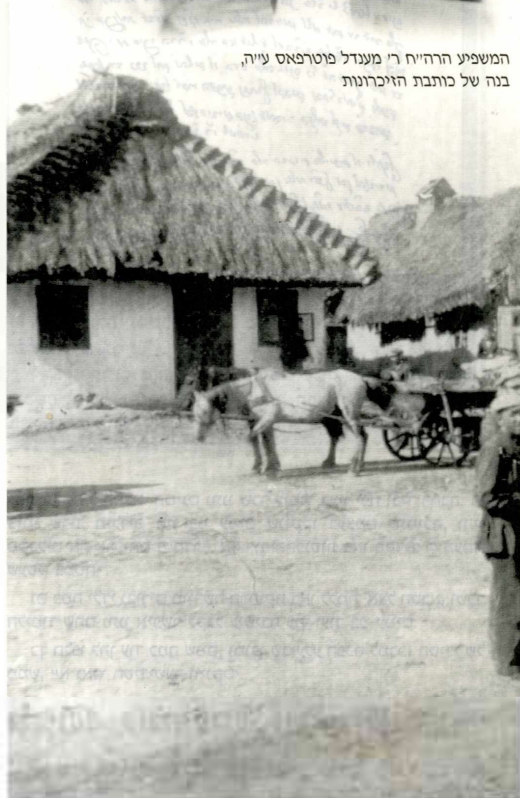
עתה פתחו השניים – הסבא ור' הענדל – תקופה חדשה, בהניחם את היסוד ללימוד החסידות ולחינוך ברוח החסידות בביעלע ובקצילין, ומשם התפשטה החסידות באזור כולו שעד אותה שעה לא היו בו חסידים כלל. עיירות שבהן כבר קנתה לה החסידות שבתה היו מרוחקות מהם כארבעים קילומטר, והן: זעבין, בוריסוב, דוקשיץ וקורניץ.

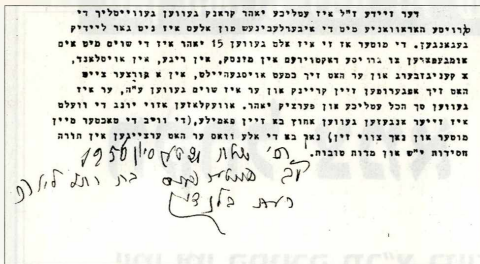
1. הוא "המשפיע" הראשון בישיבת "תומכי תמימים" בלובאוויטש ראה אודותיו: "לובאוויטש וחילוליו" (עמ' 125 ואילך). מאמרו של הרב שלום זובער לווין "העיריה פלשצ'ניץ". "כפר חב"ד" גל' 100 (עמ' 71-69).

2. ראה ב"כפר חב"ד" (שם).

המשפיע הרה"ח ר' מענדל פוטרפאס ע"ה,
בנה של כותבת הזיכרונות

סיום רשימת היכרונות ובה חתימת יידיה של הכותבת ציון התאריך

לבעלי דין שבאו לדון לפניו בסכסוכיהם

שלום ושלום שרר בפלשנצין, ולא היה חסר הרבה שתהיה עיירה חסידית לחלוטין. זכור לי ימי השבת בפלשנצין, כשבית המדרש הכללי נסתיימה התפילה כמחצית השעה לפני שטיימו החסידים את תפילתם, היו הכל ממתנינים בבתייהם עד שמתפילי ה"שטיבל" יצאו ויעברו את הרחוב בדרכם הביתה. זכורה לי היטב שעה קטנה זו שבה היו האנשים מטיילים סביב הבית או יושבים בחוף זמנעניים בספר, ורק אחרי שהחסידים יצאו את ה"שטיבל" היו נכנסים האנשים לבתייהם לסעוד את סעודת השבת.

כנראה שעמלו הרב של הסבת ותולדותיו השפיעו על בריאותו, ובגיל צעיר מאוד חלה במחלה קשה שנמשכה כמה שנים. אמי ז"ל, שהיתה אז כבת חמש-עשרה שנה, נסעה איתו לגדולי הרופאים במינסק ובריא, וגם לחוף לארץ הגיעו, אל הרופאים שבקינגסברג. ניכרה אפילו הטבתמה בבריאותו, אך תוך זמן קצר חזרה המחלה והתפרצה, והוא שב סביב חיים לכל חי (בחודש אדר תרל"ו). כבן ארבעים שנה בלבד היה במוות.

פטירתו לא ידעתי היתה אבידה קשה לא רק לפני משפחתו (אשתו, בתו – אמי – ושני אחיו), אלא גם לכל אלו שתגדלו ותתחנכו אצלו לתורה, לחסידות, ליראת-שמים ולמידות טובות.

אמי ע"ה, רחל לאה, היתה בתו היחידה של סבי. היא נודעה בחסידותה הגדולה, יראת-השמים שלה וכן מסירותה הנפש שלה היו לשם דבר.³

סבי ז"ל התמסר לחינוכה, והיא אמנם גדלה בהתאם לצפיותיו. בהיותה כבת שבע לקח אותה סבי עמו לליובאוויטש אל אדמו"ר ה"צמח צדק", והרבי בירך אותה.

בשמה גדולה היתה אבא מספרת לנו שוב ושוב על חוויותיה בבית הרבי, כיצד עשה הרבי "הבדלה" לנוצני בירך אותה. ■

3. על השיר: ר' ראובן ועל השיר: החסיד שקדם לו, ראה בכפר כביד (שם), ובסי "יחולות אברהם חיים" עמ' לברט.

4. על מחלוקת זו ראה בכפר כביד (שם): כל אימת שרצו החסידים לבנות בית-נסת, הפריעו המתנגדים בדרכים שונות. בכל פעם שסדר החסידים את הקשרים לבניה, באו המתנגדים באישון לילה לפורעם. בימינו הפלגו החסידים בבית פרט, שיה היה אסור ע"פ חוקי. הלשון עליהם המתנגדים, נוסרה המפסדת לא אותו בית ברחוב הממשלה, בקושי הצליח פושט את ספריהם, שהוציאו דרך הארבע שבבית – שעליה לא היה מנוח החרום. בארבעות אמות התחלוקה את סבי "יחולות אברהם חיים" עמ' ל"ד, משה שרשימתי ר' דוד שפרין: "שמעוני אורחם, אשר חסדך שחינוך החסידים" מכינס [לכניס] בית הכנסת, היו חסידים לבנות את השטיבל בגלל ספק משהי' בניין ביה"ב יצא אברהם בנים שיה אברהם חיים ששם כיסא אורחא"י – (= על חתימה) של פלשנצין – שם עמ' ל.

5. משהו זו נעשתה כאן, ובמקומות אחרים, בעצתו של אדמו"ר מוהרי"ש וישאורמים שגם אדמו"ר הצמח צדק נהג לפשר בצורה זוהה (ראה: מגדל עז, עמ' חסד, ח"י 1: "יחולות אברהם חיים" עמ' ל).

6. במקור: "דוד קאלנדר שול" – בית הכנסת הקד[ם]. בין היו קוראים במקומות רבים לבית הכנסת הגדול שבניו, ששומת גדלו לא היתה אפשרות לתכנן כימי החורף, והיו מקומות בשלל בן ההפלה בין בן ביתם המכה.

7. הכותבת נישאה לחי"ר ר' מנחם מענדל ב"ר חיים מטרפאט מוויסקי (נפטר ב"ה' יט"ו תרס"ו).

8. ראה גם בספר "יר מעדלי", עמ' 99. מרת רחל לאה היתה נשואה לר' אברהם יצחק שולוביטש, ונפטרה ב"ה' ס' ס' תרצ"ח.

לעקור מביעלע לפלשנצין.

אותה שנה כבר היו לו לסבא תלמידים רבים, כך שמיד נוצרה חבורת חסידים שעמדה בפני עצמה. בשלב הראשון שכרו בית ויסדו "מנין" חסידי, ועתה שמו את פניהם אל העיר: למנות שוחט חסידי אחד מגדולי מחונכיו של הסבא היה ראובן ליברמן, בחור מצויין שתואם כל-כילו את אופן ההדרכה שקיבל מסבי – כמוכן בנוסף למלמדנות ויראת-השמים שלו – והשצטין גם כ"אומן יד" להפלא.

בעיית השוחט חסיד: התלמדה היתה מחוייבת המציאות, ובהקדם. ומכיון שר' ראובן כאילו נולד להיות "השוחט דפלשנצין" – כפי שהוכיח סופו על תחילתו – כך אמנם נתקיים ואירע. כל ימיו היה הוא השוחט דמתא, ולאנשי המקום היה שוחט מהודר כדבעי למהוו³. יש לה כבר לפלשנצין שוחט חסידי מהודר, אבל הענין אינו פשוט כלל וכלל: פרצו בשל כך מחלוקות רבות, ובפרט שלא הצליחו להיפטר מהשוחט הקודם.

היו שם שני שוחטים, אבל שוחט כמו ר' ראובן לא היה: איש לא היה מסוגל להוריד "יטירות" כפי שהוא היה יכול, וכשראה השוחט השני כך, עקר מעצמו למקום אחר.

עתה יש בפלשנצין "מנין" חסידי ושוחט חסידי. גם חלק גדול מאנשי העיר כבר היו לחסידים, אבל לבנות "ליובאוויטשער שטיבל" – זאת

כשבית-המדרש הכללי נסתיימה התפילה

כמחצית השעה לפני שטיימו החסידים את תפילתם, היו הכל ממתנינים בבתייהם עד שמתפללי ה"שטיבל" יצאו ויעברו את הרחוב בדרכם הביתה.

היה בידכם הביתה

לא! בשום אופן לא הגיעו לחסידים לבנות להם "שטיבל" כרצונם, והמחלוקת גברה והלכה.⁴

כל אחד מהצדדים החזיק בתוקף בדעתו והשתדל שידו תהיה על העליונה, ולא היה אפשר שהדבר יעבור בשלום.

הרב כשלעצמו היה ירא-שמים, אבל גם "מתנגד" גדול, ומובן שזה הוסיף תוקף לצד המתנגדים.

איני זוכרת כמה זמן נמשכה המחלוקת. אבל עבור הסבא היתה זו תקופה קשה ביותר. בכל יום ויום היו מתריס בו ומאיימים עליו באיומים שונים ומשונים.

עד כי נצתה ר' שכה המחלוקת ונרגעו הרוחות, והוסכם בין שני הצדדים שהנהיג הרב מן המתנגדים ושוטח מן החסידים. ותקשט הארץ⁵ בשעה טובה החלו בבניית ה"שטיבל" החסידי, ולא אחרת מאשר בחצר בית הכנסת (ישל הוי"ו), ליד בית-המדרש וליד בית-הכנסת הגדול.⁶

כשנתיימה ב"ה למאכלת בנין ה"שטיבל", היו כבר בפלשנצין יותר חסידים ממתנגדים... גם המלמדים היו כולם חסידים.

עידן השלום בפלשנצין זכור לי היטב. כל עשרים-ואחת השנים שגדלתי שם, עד אחר חתונתי⁷, לא אירע אפילו פעם אחת שירקן סכסוך בין החסידים למתנגדים.

המתנגדים נהנו בחסידים ביראת כבוד, והסבא ע"ה – באותן מעט השנים שותרו לו לחיות – וזה לכבוד גדול.

הסבא נסמך לרבנות בגיל צעיר מאוד, ובהיותו רק בן עשרים ושלוש כבר קראוהו ממוקמות שונים לכהן ברבנות. אך הוא סירב בכל תוקף ולא הניח שימנהו לקבל משרת רבנות כלשהי. הוא הקדיש את כל חייו לבנין החסידות והחסידים, ולא רצה לעסוק בשום דבר אחר.

היתה תקופת-מה שהמתנגדים בפלשנצין לא רצו ברגם, ובאו בשאלותיהם אל הסבא. אבל סבי ז"ל מיאן לפסוק, וגם סירב להודקק